

УДК 378.1

ГУМАНІСТИЧНО-ГРОМАДЯНСЬКА СПРЯМОВАНІСТЬ ОСВІТНЬО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗМІСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ У СИСТЕМІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Зобенько Наталія Анатоліївна
м. Черкаси

У статті йдеться про важливість гуманістично-громадянської спрямованості освітньо-виховного процесу в змісті підготовки майбутніх соціальних педагогів. Наголошується на значному підсиленні їх культурологічної підготовки у ВНЗ. Гуманістично-громадянська спрямованість виховання майбутніх соціальних педагогів розуміється як гуманізація, олюднення соціально-педагогічної взаємодії. Гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу в умовах університету – це запорука формування особистості висококваліфікованого спеціаліста.

Ключові слова: гуманістичне виховання, громадянськість, національне виховання, професійна підготовка соціального педагога, культурологічна підготовка.

Постановка проблеми. Перехід України до ринкових відносин, утвердження рівноправності всіх форм власності, кризові процеси у багатьох сферах суспільного життя при зростанні різноманітних матеріальних і духовних потреб людини в силу розширення її цивілізованого соціуму вимагають подальшої трансформації освітньо-виховної політики. Вона, будучи спрямованою на створення передумов для всебічного і гармонійного розвитку творчої особистості, покликана забезпечити водночас надійні мости єдності особистих і суспільних інтересів, формування гуманних відносин між людьми, активної соціальної позиції громадянина, який усвідомлює свою роль і місце у світі, здатного у контексті реальних процесів і відносин суспільного життя подолати егоїзм, відчуженість, зденационалізованість, державну нігілістичність, національну обмеженість та інші анти

громадянські якості. Цього можна досягти на основі гуманістично-громадянської спрямованості освітньої політики, а, отже, освітньо-виховного процесу у змісті діяльності всіх закладів, тобто за умови, коли центром і суттю педагогічної діяльності стане конкретна особистість у всьому багатстві її дійсних і можливих відносин зі світом.

Професійна підготовка у вузі базується на ефективній побудові навчального процесу, забезпечуючи поступову трансформацію пізнавальної діяльності у професійно спрямовану. Готовність майбутнього фахівця до професійної діяльності оцінюється не лише результативністю фахового становлення, але й ефективністю особистісного зростання.

У руслі цих вимог на систему вищої освіти покладено завдання якісної професійної підготовки соціального педагога як однієї із початкових, базових етапів його професіоналізації і становлення.

Зазначимо, що формування нинішньої системи соціального захисту і обслуговування населення зумовлює потребу у відповідних кадрах – соціальних педагогах, працівниках нової формації.

Важливим є і той факт, що ідеї гуманізму, які все більше утверджуються у світовій суспільній свідомості, зобов'язують Україну вирішувати соціальні проблеми у відповідності до прийнятих міжнародним правом, Конвенцією про права людини, права дитини і т.п. Розробка теоретичних основ і практичних механізмів державного і громадського регулювання соціальних проблем згідно з цими вимогами стає пріоритетним напрямком соціальної політики, реалізувати яку під силу лише професіоналам. Численні заклади соціально-педагогічної сфери потребують дедалі більше фахівців різного профілю, здатних враховувати і опиратися на економічні, соціальні реформи, ефективно діяти в нових умовах розвитку нашого суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел засвідчив, що проблема розвитку гуманістичних ідей досліджувалася різними авторами.

Так у ряді наукових робіт відображено важливі аспекти означеної проблеми: перетворення школи в „майстерню гуманності” викладені у працях Я.Коменського, А.Макаренка, В.Сухомлинського; психологічні аспекти гуманістичного виховання розкриті у працях І.Беха, О.Бодальова, М.Боришевського, О.Киричука, Г.Костюка, Е.Помиткіна; сутність та структура етично-моральних цінностей у сучасній вітчизняній системі виховання обґрунтовані в роботах Т.Аболіної, О.Вишневського, Е.Корнієнко, Н.Косаревої, Л.Крицької, М.Красовицького, О.Сухомлинської. Концептуальні засади розвитку ідей гуманістичного виховання сформовано І.Бехом, Н.Ганнусенко, К.Чорною.

Різні аспекти вдосконалення процесу підготовки майбутніх спеціалістів в умовах навчання у вищих навчальних закладах були предметом вивчення Т.Алексєєнко, О.Березюка, М.Богданова, І.Зязюна, О.Киричука, С.Кондратьєва, В.Ковальчука, Н.Кузьміної, А.Маркова, С.Маринчак, О.Мороза, О.Орлова та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у сучасній соціально-педагогічній літературі не знаходимо окремих досліджень, де б аналізувалася гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу у змісті підготовки майбутніх соціальних педагогів в системі університетської освіти.

Мета дослідження – аналіз змісту підготовки майбутніх соціальних педагогів у системі університетської освіти на засадах гуманістично-громадянської спрямованості.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи літературні джерела, зазначимо, що професійна підготовка май-

бутніх соціальних педагогів теоретично і методологічно базується на концептуальних підходах до підготовки фахівців соціальної сфери, а саме:

– **культурно-цивілізаційний** (В. Андрущенко, Г. Костюшко, В. Луговий) сприяє етнокультурній самоідентифікації майбутніх спеціалістів засобами освіти;

– **культурологічний** (Ю. Афанасьєв, Л. Дьоміна, Б. Єрасов, І. Зайцева та ін.) здійснює розвиток особистості, професійної культури соціального педагога, духовного багатства, світогляду, цінностей, якими він керується у професійній діяльності;

– **соціокультурний** (В. Бех, І. Зимня, І. Зязюн, А. Капська, В. Кремень та ін.) передбачає залучення особистості до культурних цінностей шляхом освіти, активізація виховного потенціалу освітнього середовища;

– **особистісний** (К. Альбухова-Славська, В. Серіков, В. Загвязинский, Е. Зеєр, О. Карпенко, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко та ін.)сприяє орієнтації студента на сприйняття себе як цілісного суб'єкта професійної діяльності (саморегуляція діяльності, ініціювання та реалізація власних стратегій, активне включення у діяльність і підвищення рівня професійної компетентності);

– **діяльнісний** (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Виготський, А. Капська, О. Леонтєв, С. Рубінштейн, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.) передбачає включення студента у різноманітні ієрархічно залежні види діяльності з метою усвідомлення багатоаспектності діяльності, проблем і потреб;

– **системний** (С. Архангельський, В. Беспалько, В. Загвязинський, І. Зязюн, Т. Ільїна та ін.) забезпечує цілісність навчання, взаємозв'язок його із зовнішнім середовищем;

– **соціально-педагогічний** (В. Бочарова, М. Галагузова, І. Зверєва, І. Мигович, Л. Міщик, В. Поліщук та ін.) сприяє творчій самореалізації особистості, засвоєнню соціокультурної реальності і соціальних цінностей, підвищенню життєвої компетентності особистості;

– **технологічний** (Г. Андрєєва, Р. Вайнола, І. Зверєва, І. Зимня, В. Іванов, А. Капська, О. Карпенко, С. Сисоєва та ін.) передбачає динамічність змісту, форм і методів підготовки спеціаліста, гнучке інструментальне управління навчальним процесом у ВНЗ, практичну спрямованість, варіативність підготовки;

– **інтегративний** (В. Андрєєв, В. Галузинський, В. Сластьонін, І. Якиманська та ін.) – інтеграція, взаємодоповнення дисциплін різних циклів, поглиблення фундаментальних знань, диференціація навчання, раціональне співвідношення теорії і практики.

Окреслення різних підходів до професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів дозволило нам визначити специфічні аспекти до підготовки фахівців цього профілю, серед яких визначаємо такі:

– **гуманістична спрямованість педагогічного процесу** (В. Андрущенко, В. Бех, Л. Міщик, В. Мясіщев, Н. Никандров, О. Потєбня, В. Сластьонін);

– **професійна мобільність** (О. Дудіна, Ю. Калиновський, М. Ратнікова, Н. Хорошко, Г. Чередниченко, Н. Шамрай та ін.);

– **єдність процесуально-змістових і мотиваційно-ціннісних сторін підготовки** (В. Бочарова, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, І. Мигович та ін.) та інші.

Безперечно, майбутній соціальний педагог потребує формування та визначення ціннісних орієнтацій, інакше у нього буде відсутній сенс життя або відбудеться його де-гуманізація. У розв'язанні такого важливого питання осо-

бливе місце належить вищому навчальному закладу, де саме і готують майбутніх соціальних педагогів. Саме ВНЗ створює умови для формування світогляду студентів та їх всебічного розвитку. Особливо це стосується студентів, які обрали собі професію типу "людина – людина".

Процес професійної підготовки соціальних педагогів (працівників) у ВНЗ – складне організаційно-педагогічне явище. Він повинен адекватно відповідати сучасним суспільним потребам і реаліям, враховувати комплексність завдань підготовки фахівців цієї спеціальності, характеризуватися постійним удосконаленням технології навчального процесу на засадах творчих пошуків. Аналіз державних документів про освіту дозволяє вивчити пріоритетні напрямки державної політики щодо розвитку освіти: особистісна орієнтація освіти; формування національних та загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти; розвиток системи неперервної освіти та навчання протягом усього життя; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій; інтеграція вітчизняної освіти у європейський та світовий простір. Так, основними завданнями підготовки майбутніх соціальних педагогів, працівників в Україні є: якісне підвищення фахової підготовки в умовах неперервної освіти; забезпечення всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця і т.д.

В Україні на загальнодержавному рівні відбувається широке обговорення науковою громадськістю та практиками перспектив розвитку соціально-педагогічної роботи. На нашу думку, при формуванні змісту професійної освіти обов'язковим є дотримання таких загально педагогічних принципів, як: цілісності підходу до змісту освіти і професійної підготовки, врахування органічної єдності загального і професійного навчання, міцного зв'язку теорії і практики; забезпечення партнерських відносин між освітньою сферою і виробничою.

Разом з тим, О. В. Вознюк відмічає принципово важливу тенденцію: на сучасному етапі еволюції освіти особливо увага в педагогічному співтоваристві приділяється парадигмам антропоцентричної спрямованості (некласична, гуманістична, гуманітарна, людиноцентрична та ін.). Це говорить про тенденцію до кристалізації певної інтегральної освітньої парадигми – освітня сфера починає трансформуватися у бік суб'єкт-суб'єктної гуманістичної позиції [1].

Гуманістично-громадянська спрямованість виховання майбутніх соціальних педагогів у змісті їх підготовки в системі університетської освіти нами розуміється як гуманізація, олюднення соціально-педагогічної взаємодії, а, отже, відносин, діяльності і спілкування суб'єктів цієї взаємодії, підпорядкованих формуванню справжніх громадян, патріотів рідної землі.

Саме через гуманізацію відносин, як найважливішого чинника цілісного формування особистості, умову освіти і виховання та спілкування, основу соціально-педагогічної взаємодії і виявлення конкретного змісту людських відносин, педагогічна наука здатна визначити шляхи формування моральної зрілості особистості з високою патріотичною свідомістю і міцною громадянською позицією.

Гуманістично-громадянська спрямованість виховання сучасної молоді – це співробітництво з студентською молоддю, підтримка її суспільної ініціативи і вираження особливих інтересів різних її соціальних груп; це бачення кожної конкретної особистості, зацікавлене ставлення до конкретного студента, подолання байдужості, зневажливого ставлення до його честі, достоїнства і інтересів; це подолання наслідків вікової сегрегації, яка спотворює людську психіку душі і совість.

Гуманістично-громадянська спрямованість освітнього процесу покликана створювати такий мікроклімат соціально-педагогічної взаємодії, який би сприяв максимальній самореалізації особистості студента, допомагав реалізувати в житті як свої знання і вміння, так і свої переконання та принципи на задоволення реальних потреб своїх і суспільних в цілому.

Виховний вплив усіх предметів навчального плану підготовки спеціаліста, очевидно, буде більш ефективним, якщо їх вивчення буде підпорядковане, крім іншого (що власне обумовлено вимогами фахової підготовки), усвідомленню і дотриманню норм, через які досягається стійке і дієве регулювання відносин. Мова йде про норми, які забезпечують стійке, добровільне і свідоме співробітництво суб'єктів соціально-педагогічної взаємодії і формують очікувану поведінку. До таких норм, у першу чергу, слід віднести такі, які підтримують формалізований порядок як у суспільстві в цілому, так і в складових його групах; економічні норми, що визначають сприйнятливі критерії господарсько-виробничої діяльності, доцільності і професіоналізму, практичності і ефективності; політичні, що визначають обов'язок підтримувати загальні принципи політичної системи Української держави, виконувати закони, дотримуватись положень Конституції; культурні, що підтримують стійкі принципи комунікації, взаємодії між індивідами і різноманітними групами.

Оскільки гуманістично-громадянські цінності у значній мірі проявляються у всіх важливих видах моральних обов'язків людини, то ефективному розв'язанню вищезазначеної проблеми буде сприяти запобігання утвердженню у свідомості і практиці студентської молоді таких соціально-культурних механізмів в умовах встановлення ринкових відносин, як культу наживи і успіху, які призводять до відчуження людської сутності, втрати людиною самої себе у процесі соціальної життєдіяльності.

Звичайно, гармонія вихованості особистості, її керівні принципи, цінності, які вона стверджує своїм життям, її якості визначають гармонію розв'язання нею постійно існуючих конфліктів і протиріч, співвідношення можливостей і потреб. Та разом з тим важливо прийняти до уваги, що дія значущих у соціально-педагогічному аспекті цінностей (вітальних, соціальних, політичних, моральних, естетичних) опосередковуються системою освіти і виховання. Ось чому питання гуманістично-громадянської спрямованості освітньо-виховного процесу – це велика і важлива проблема, ефективність розв'язання якої у значній мірі залежить від активності і зацікавленості в цьому всього викладацького корпусу вищого навчального закладу.

Необхідно підкреслити, що гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу чи не найбільше впливає на свідомість і психологію студента, тобто на зміни у його духовній сфері. Досягти ж цієї спрямованості можна шляхом значних змін у навчальній інформації в бік її гуманітаризації, збагачення надбаннями культурного життя, шляхом утвердження атмосфери відкритості довіря, емпатії, подолання схематичності і безбарвності при вивченні суспільних, людинознавчих аспектів проблем і подій і формування на цій основі у студентської молоді свідомості адекватної, поступу реальних соціальних змін, прискорюючи їх, реставруючи людську совість.

Гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу в умовах університету – це запорука формування особистості висококваліфікованого спеціаліста, для якого властиві:

– розвинута індивідуальність, глибоке розуміння

смислу людського життя, його цінності і недоторканості; національна гідність, повага до національних традицій, до представників інших етносів, до прав і свобод кожної людини; громадянська відповідальність, патріотизм, дисциплінованість, самосвідомість, мужність, активність і вірність, совісність, порядність і чесність; прихильність до державних інтересів, відповідальність за благополуччя своєї країни, за збереження цивілізації;

– розвинуті здібності до емпатія, рефлексії, співчуття і співпереживання, потреби у самопізнанні та саморегуляції, висока культура спілкування.

Таким чином, гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу – це одна з складових навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, коли самовизначення і самореалізація стануть основою і метою навчальної діяльності індивіда, що й повинно визначити смисл існування навчального закладу. Це фактично і визначає завдання трансформації гуманітаризації освіти.

Освітньо-виховна робота сьогодні вимагає того, щоб всі її складові підходи, методи і форми її реалізації сприяли як найтіснішому контакту студента з навколишнім світом, виходу його за межі своїх внутрішніх переживань, розширювали соціум безпосереднього оточення, збагачували спектр міжособистісного спілкування, створювали умови, у яких він знаходив би почуття приналежності, виявляв самоцінку і самовідчуття свого значення, а тим самим свою сутність. Тому гуманістично-громадянська спрямованість освітньо-виховного процесу у ВНЗ покликана:

– забезпечити реальні передумови оволодіння майбутнім спеціалістом змістом системи культурних цінностей і норм властивих українському народу і його окремим етнічним групам, як основи загально культурного розвитку, ерудиції і професійної готовності в єдності з інтелектуальною, потрібно-мотиваційною, емоціонально-вольовою і практично-діяльнісною сферами;

– розкрити співвідношення різних структурних компонентів культури, їх варіантів: міфології, релігії, культури, науки як основи глибокого розуміння національних особливостей, традицій, звичаїв, усвідомлення інтегративного

характеру громадянськості як морально-етичної цінності у якій проявляються важливі аспекти абсолютно вічних, національних, сімейних цінностей та цінностей особистого життя; формування норм, цінностей, уявлень і сприйняття людиною світу, суспільства, суті і мети людського життя, об'єктивних змін, оновлення життя, духовного оновлення самої людини, її морального піднесення; визнання людини найвищою життєвою цінністю, осмислення єдності людського роду, себе як його невід'ємної частини;

– сприяти визначенню місця і ролі культури у різних галузях виробництва і підтримання духовних цінностей, у взаємодії різних етнічних груп і націй, як умови глибокого розуміння майбутнім спеціалістом культурних факторів, необхідних для духовного збагачення різних сфер професійної діяльності; оволодіння принципами у сфері національних відносин, формування національної самосвідомості особистості, культури міжнаціонального спілкування.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, формування загальної і професійної культури особистості соціального педагога є умовою досягнення в процесі щоденної його діяльності високого професіоналізму, інтелігентності, виявлення гуманістичної й громадянської позиції.

Це забезпечується реалізацією в освітньо-виховному процесі особистісно-орієнтованого, проблемно-діяльного і культурологічного підходів у цілісній методичній системі, через її програмно цільову і професійну спрямованість, безперервність гуманітарної підготовки. Щодо останнього, то мається на увазі, що викладачі усіх кафедр ВНЗ не обмежуватимуться лише розкриттям суто наукових проблем своїх дисциплін, а глибоко усвідомлять необхідність висвітлення гуманітарної проблематики, розробки і впровадження міжпредметних курсів чи спецкурсів у межах спеціалізації, які б включали кілька блоків питань, таких, скажімо, котрі стосуються власне спецкурсу, культурологічні, історичні, евристичні, соціологічні, етичні питання, що є умовою розвитку професійної ерудиції студента, цілеспрямованого поєднання різних галузей науково-технічного і гуманітарного знання як умови підвищення виховного ефекту освіти.

Література та джерела

1. Вознюк О.В. Побудова інтегральної педагогічної парадигми: постановка проблеми / Олександр Васильович Вознюк // Вісник Житомирського державного університету. – Випуск 48. – Педагогічні науки. – С.22-26
2. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології / Микола Павлович Лукашевич. – К.: ІЗМН, 1998. – 112 с.
3. Мудрик А.В. Социальная педагогика /Анатолий Викторович Мудрик. – М.: Академия, 1999. – 234 с.
4. Концепція національного виховання дітей та молоді у національній системі освіти// Інф. Збірник МО України.– 1996.– № 13.
5. 6.Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору: монографія / Василь Григорович Кремень. – К.: Педагогічна думка, 2009. – 520 с.

В статье говорится о важности гуманистически гражданской направленности образовательно-воспитательно-педагогического процесса в содержании подготовки будущих социальных педагогов. Отмечается значительное усиление их культурологической подготовки в вузе. Гуманистически гражданская направленность воспитания будущих социальных педагогов понимается как гуманизация, очеловечивание социально-педагогического взаимодействия. Гуманистически-гражданская направленность образовательно-воспитательного процесса в условиях университета – это залог формирования личности высококвалифицированного специалиста.

Ключевые слова: гуманистическое воспитание, гражданственность, национальное воспитание, профессиональная подготовка социального педагога, культурологическая подготовка.

The paper shows the importance of civic-humanistic orientation of education-teaching process in the content of future social workers training. The significant enhancement of their cultural preparation in high school has been stressed. Humanistically-oriented civic education of future social workers is understood as humanization, humanizing social and educational interaction. Humanistic orientation of civic education and the educational process in the university is a key to identity formation of highly qualified specialists. Formation of general and professional culture of an individual social educator is a condition of achievement in the daily activities of its professionalism, intelligence, detection humanistic and citizenship. This is achieved in the implementation

of educational process-centered, problem-activity and cultural approaches to holistic methodical system through its target program and professional orientation, continuity humanitarian training. Thus, humanistic orientation of civic educational process is one of the components of the educational process of the university, when self-determination and self-realization is to become the basis and purpose of training activities of an individual and is to determine the meaning of the existence of an institution.

Key words: humanistic education, citizenship, national education, training, social pedagogy, cultural training.